

تعمیر

نمونه‌هایی از شعر فارسی

در آغاز سده بیست و یکم میلادی

به انتخاب و تدوین کامیار عابدی

همراه با تحلیلی از استاد احسان یارشاطر

نمونه‌هایی از شعر فارسی

در آغاز سده بیست و یکم میلادی

به انتخاب و تدوین

کامیار عابدی

همراه با تحلیلی از استاد احسان یارشاطر

کتاب

تهران ۱۳۹۹

کتابساز

کتاب بهار: تهران، خیابان بهار، کوچه حمید صدیق، شماره ۲۵، واحد ۶
(تلفن: ۰۹۱۲ ۱۲۲۶۰۰۸۰۷۷ ۵۲ ۴۷ ۸۱)

نمونه‌هایی از شعر فارسی در آغاز سده بیست و یکم میلادی

به انتخاب و تدوین کامیار عابدی

همراه با تحلیلی از استاد احسان یارشاطر

چاپ اول ۱۳۹۹

شمارگان ۳۳۰

صفحه‌آرایی: دریچه کتاب

طراح جلد: پاشا دارابی

چاپ و صحافی: پردیس دانش

سرشناسه:	عابدی، کامیار، ۱۳۴۷
عنوان و نام پدیدآور:	نمونه‌هایی از شعر فارسی در آغاز سده بیست و یکم میلادی: همراه با تحلیلی از استاد احسان یارشاطر / به انتخاب و تدوین کامیار عابدی.
مشخصات نشر:	تهران: کتاب بهار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	۶۳۳ ص:؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
فروست:	کتاب بهار، ۵۵. شعر فارسی؛ ۲.
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۷۰۶۷-۲۱-۷
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
موضوع:	Perstan poetry -- 20th century -- Collections
موضوع:	یارشاطر، احسان، ۱۳۹۷-۱۲۹۹.
موضوع:	Yarshater, Ehsan
رده‌بندی کنگره:	PIR۴۱۹۰
رده‌بندی دیویی:	۸۵۱/۶۲۰۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۷۴۰۳۹۸۷
وضعیت رکورد:	فیا

مراکز پخش: پیام امروز (۶۶ ۴۸ ۶۵ ۳۵)، صدای معاصر (۶۶ ۹۷ ۸۵ ۸۲)

۱۶۰,۰۰۰ تومان

خانه‌ات سرد است؟

خورشیدی در پاکت می‌گذارم و برایت پست می‌کنم
ستاره کوچکی در کلمه‌ای بگذار و به آسمانم روانه کن

بسیار تاریکم

منوچهر آتشی

امواج خروشان را بادی به هم انگیزد

ای بادِ به‌هم‌انگیز، توفانِ امیدی تو

گوته، ترجمه شاعرانه عباس زریاب خویی

یادِ من باشد تنها هستم

سهراب سپهری

فهرست

یازده	اشاره نخست
پانزده	پیش سخن
بیست و سه	چشم انداز شعر معاصر فارسی (احسان یارشاطر)

حمید آب آذر (۴۸۲)، منوچهر آتشک (۲۹۸)، سید محمد آتشی (۵۰۸)، منوچهر آتشی (۴۰)، مریم آذرمانی (۵۳۱)، بهروز آرمان (۵۹۶)، واهه آرمن (۳۵۴)، مانا آقایی (۴۸۶)، آهو آل آقا (۴۸۸)

امیر هوشنگ ابتهاج: ا.ه. سایه (۱۹)، حسن اجتهادی (۱۶۴)، خسرو احتشامی هونه گانی (۱۶۶)، مسعود احمدی (۱۱۶)، علی اکبر احمدی خاکریز: مسعود (۵۹۷)، مهدی اخوان ثالث (۲۸)، مهدی اخوان لنگرودی: آماج (۱۵۳)، شیوا ارسطویی (۳۶۴)، مجید اسدی: م.ا. راوش (۳۴۱)، ابوالقاسم اسماعیل پور (۲۷۹)، رضا اسماعیلی (۳۵۶)، معصومه افراشی (۴۶۸)، مریم افضلی (۵۴۷)، محمد هاشم اکبریانی: مهتاب (۴۱۳)، اکبر اکسیر (۲۶۹)، امیر حسین اللهیاری (۵۸۳)، نرگس الیکایی (۳۴۳)، صابر امامی (۳۸۲)، مرتضی امیری اسفندقه (۴۱۸)، سید حسن امین (۲۰۰)، قیصر امین پور (۳۴۵)، آرش امین زاده (۵۳۷)، آسیه امینی (۴۸۹)، سودابه امینی (۳۸۴)، منصور اوجی (۶۷)، مهرانگیز اوحدی (۱۱۸)، غلامحسین اولاد: م. اندیش (۲۱۹)

علی باباچاهی (۱۰۲)، امیر بخشایی (۵۱۸)، فریده برازجانی (۳۲۱)، شاپور بُنیاد (۱۸۶)، منصور بنی مجیدی (۳۰۰)، نازنین بهادری (۴۵۳)، سرور بهبهانی (۵۷۸)، سیمین بهبهانی (۲۱)، نسرین بهجتی (۳۴۷)، راضیه بهرامی (۵۳۹)، یدالله بهزاد کرمانشاهی (۳)، محمدعلی بهمنی (۱۰۵)، سعید بیابانکی (۴۳۱)، عادل بیابانگرد جوان (۴۳۷)، نوشین بیات (۱۵۵)

مسعود پاینده مهر: پاینده (۱۲۰)، نوذر پرننگ (۷۱)، سیاوش پرواز (۱۸۸)، منیره پرورش (۳۹۵)، شاپور پساوند (۲۳۷)، علی رضا پنجه‌ای (۳۶۶)

ضیاءالدین تُرابی (۱۲۳)، عزیز تُرسه (۲۵۴)، طاهره ترکی: طاه پرنیان (۳۳۱)، محمود تقوی تَکیار (۲۸۱)، شکوفه تقی (۲۰۹)، سید محمود توحیدی: ارفع کرمانی (۱۲۵)
علی جعفری (۱۳۹)، بیژن جلالی (۲۳)، رضا جمالی حاجیانی (۵۴۸)، مسعود جوزی (۴۵۵)

رضا چایچی (۳۸۷)، روجا چمنکار (۵۷۴)

شایان حامدی (۴۰۷)، بنفشه حجازی (۲۸۴)، خاطره حجازی (۳۶۹)، رضا حدادیان (۵۰۰)، محمدتقی خُزْآبادی (۱۶۸)، کاووس حسن‌لی (۳۸۹)، امیرمسعود حسینی (۵۱۹)، سید حسن حسینی (۳۲۳)، محمدعلی حضرتی (۳۹۷)، سید جعفر حمیدی (۴۶)، مهناز حمیدی (۳۷۱)، احمد حیدریبگی (۸۳)

ضیاءالدین خالقی (۳۹۹)، پرویز خانفی (۴۹)، بهاءالدین خرمشاهی (۱۵۷)، سیاوش خسروآبادی (۳۰۲)، جلال خسروی (۳۲۵)، محمدرضا خسروی (۱۲۸)، هادی خورشاهیان (۴۹۳)، گیتی خوشدل (۱۸۹)، اسماعیل خوبی (۷۷)، فریبا خیاطی (۴۳۸)

شش نمونه‌هایی از شعر فارسی

عبدالحمید دادوند (۳۳۳)، ثریا داوودی حموله (۵۱۰)، ولی‌الله درودیان (۷۹)،
عباس درویشی (۲۲۲)، جعفر درویشیان: غروب (۲۵۶)، مینا دست‌غیب (۱۲۹)،
محسن ذاکرالْحسینی: پَرْتَنَد (۳۹۱)، صدرا ذوالرِیاستین شیرازی (۵۴)

فاطمه راکعی (۲۸۶)، روشن رامی (۶۱)، صادق رحمانی (۴۰۸)، مهری رحمانی
(۲۲۵)، نصرت رحمانی (۲۶)، شهروز رشید (۳۵۸)، مهدی رضازاده (۳۰۴)، بهاره
رضایی (۵۴۰)، نغمه رضایی (۵۸۹)، سعید رضوانی: سیاووش (۴۳۹)، حسن
رمضانعلی‌پور: ح. اندیشه (۳۹۳)، حسین رمضانی (۳۴۹)، اسماعیل رها (۳۷)،
تورج رهنما (۶۳)

ایرج زبردست (۵۰۱)، رؤیا ززین (۴۷۶)، مریم زهدی (۴۹۵)، محمد زُهری (۹)

سید فرشید سادات شریفی (۵۹۳)، فرشته ساری (۳۲۶)، فاطمه سالاروند (۵۱۱)،
غلامحسین سالمی (۱۴۰)، محمدعلی سپانلو (۸۹)، سید محمود سجّادی (۱۳۲)،
امیرحسین سجّادیه (۱۷۰)، معصومه سراجی (۴۵۶)، مریم سقلاطونی (۵۱۴)، یزدان
سلحشور (۴۴۱)، سعید سلطانی طارمی (۲۸۸)، محمدجواد سلطانی (۵۸۰)،
محمد سلمانی (۳۰۶)، فرامرز سلیمانی (۹۲)، عنایت سمیعی (۱۴۴)، امید سوماری
(۵۹۸)

محمدعلی شاکری یکتا (۱۹۱)، احمد شاملو (۶)، شهرام شاه‌رخ‌تاش (۲۰۲)، عزیز
شیبانی (۲۵۸)، فیض شریفی (۳۱۱)، محمد شریفی نعمت‌آباد (۳۷۵)، اسدالله
شعبانی (۳۳۵)، ساغر شفیعی (۴۵۷)، سید ضیاء‌الدین شفیعی (۴۱۰)، محمدرضا
شفیعی کدکنی: م. سرشک (۸۷)، حمیدرضا شکارسری (۴۲۱)، فریاد شیری
(۴۷۷)، کاظم شیعی (۲۲۷)

عباس صادقی: پدرام (۱۳۵)، عمید صادقی نسب (۵۱۵)، سهیلا صارمی (۲۹۲)،
طاهره صالح پور (۵۵۹)، سید علی صالحی (۳۱۳)، طاهره صفارزاده (۶۵)، عباس
صفاری (۲۳۹)، پانته آصفایی (۵۶۸)، حسن صفدری (۲۱۱)، جلیل صفریگی
(۴۹۶)، علی صفری آق قلعه (۵۵۲)، ایرج صفشکن (۱۹۳)، عمران صلاحی
(۱۷۱)، حسن صلح جو (۴۶۹)

ایرج ضیایی (۲۱۳)

فاطمه طارمی (۵۶۳)، رضا طاهری (۵۲۰)، زهرا طاهری (۲۷۳)، علی رضا طبایی
(۱۴۶)، زهرا طهماسبی: مهتاب (۵۵۳)

فرهاد عابدینی (۱۰۷)، مزگان عباس لو (۵۵۴)، علی عبداللہی (۴۴۳)، گروس
عبدالملکیان (۵۷۰)، محمدرضا عبدالملکیان (۲۶۰)، علی عبدلی (۲۴۱)، الیاس
عربی: رمایل (۵۲۱)، محمد عزیزی (۳۲۹)، مریم علاءامجدی (۵۸۵)، الیاس
علوی (۵۹۸)، سید رضا علوی (۱۷۴)، مصطفی علی پور (۳۷۶)، آیدا عمیدی
(۵۷۶)

فہیمہ غنی نژاد (۲۴۳)

مصطفی فخرایی (۴۸۳)، پوران فرخزاد (۳۸)، فریمہ فرہت نیا (۳۳۷)، کیانوش فرید
(۴۸۴)، احمد فریدمند: الف. روز (۲۷۵)، محمدرضا فشاہی (۱۶۱)، محمود فلکی
(۲۴۵)

قدسی قاضی نور (۱۷۸)، احمد قربانزادہ (۱۹۵)، مہرنوش قربانعلی (۴۴۵)، حسن
قربسی (۴۷۸)، علی رضا قزوہ (۴۰۱)، رضا قنبری (۴۸۰)، فرزانه قوامی (۴۴۸)،

دل آرا قهرمان (۱۶۳)، محمد قهرمان (۳۰)، جلال قیامی میرحسینی (۴۲۴)، جلیل
قیصری (۳۵۱)

عبدالجتار کاکایی (۴۰۳)، ندا کامیاب (۴۷۱)، پوران کاوه (۲۴۸)، ناهید کبیری
(۲۰۴)، سیاوش کسرای (۱۱)، بیژن کلکی (۸۱)، جعفر کوش آبادی (۹۳)، عفت
کیمیایی (۲۳۰)

ناصر گلستانی فر (۴۲۶)، علی اکبر گودرزی طائمه (۳۱۶)، کاوه گوهرین (۳۱۸)
شمس لنگرودی (۲۳۱)

شیدا محمدی (۵۱۶)، سهیل محمودی (۳۶۲)، رضا مرادی اسپیلی (۴۹۹)، هیوا
مسیح (۴۱۴)، فریدون مشیری (۱۴)، مهدی مظفری ساوجی (۵۴۲)، محمود
معتقدی (۱۸۰)، علی معلم دامغانی (۲۵۱)، محمد مفتاحی (۵۴۵)، یدالله مفتون
امینی (۱۶)، شهاب مقرّبین (۲۹۴)، رضا مقصدی (۲۳۵)، داورد ملک زاده (۵۸۱)،
مهدی منصوری (۴۰۹)، ضیاء موحد (۱۱۲)، حافظ موسوی (۲۹۶)، لاله موسوی
(۴۷۳)، سید علی موسوی گرمارودی (۹۶)، میرمجتبی مولایی (۴۵۹)، علی شاه
مولوی (۲۶۵)، هادی مَهری خوانساری (۵۲۵)، سعید مَهمینی (۳۵۲)، علی محمد
مؤدب (۵۲۲)، سید علی میرافضلی (۴۶۰)، سید علی میرباذل: منصور (۳۳۹)، مرید
میرقائد (۲۰۷)

نادر نادرپور (۳۲)، دارا نجات (۱۸۳)، احمد نجاتی (۴۰۶)، بیژن نجدی (۱۰۰)،
علی نجفی (۴۸۵)، پونه ندایی (۵۰۵)، مینو نصرت (۳۷۹)، آرش نصرت اللہی

(۵۵۶)، تیرداد نصری (۲۶۸)، فاضل نظری (۵۶۵)، مهدیه نظری (۵۲۸)، فواد
نظیری (۳۲۰)، پروین نگهداری (۳۴۰)، سیروس نودری (۲۱۵)، مریم نیازی مهر
(۴۳۳)، سیروس نیرو (۳۵)، صفورا تیری (۱۵۱)

شاداب وجدی (۷۳)، صالح وحدت (۴۳)، هادی وحیدی (۴۸۱)، محمد ویسی
(۵۲۹)

مرتضی هرسیج (۶۰۱)، محمدعلی همایون کاتوزیان (۱۱۴)، صادق همایونی (۴۴)،
فرزین هومان‌فر (۲۷۷)

میترا یاقوتی (۴۳۵)، کی کاووس پاکیده (۴۵۲)، افسانه یغمایی (۷۵)، پیرایه یغمایی
(۱۳۷)، زینب یوسفی: اشک (۵۸۷)، ناهید یوسفی (۲۱۷)، رسول یونان (۴۶۵)

اشاره نخست

با یاد ناصر وثوقی و اندیشه و هنرش

الف. در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۷ کوشیدم تا از میان چندصد دفتر شعر منتشرشده (در چند مورد اندک: منتشرنشده) در حدود سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۷، نمونه‌هایی را انتخاب کنم. هدف اساسی، رسیدن به چشم‌اندازی از شعر فارسی در آغاز سده بیست‌ویکم میلادی بود. این نمونه‌ها، که ابتدا به صورت دو شماره کامل از مجله اندیشه و هنر (د ۱۰، ش ۱۱، پاییز ۱۳۸۶، ۱۰۰ ص، دوستونی در قطع وزیری؛ د ۱۰، ش ۱۶، زمستان ۱۳۸۷، ۷۸ ص، دوستونی در قطع وزیری) منتشر شد، برگزیده‌ای بود از شعر فارسی از گرایش‌های ادبی و فکری گوناگون شاعران در آن دوره. مجموعه کنونی ویرایشی جدید و پیراسته از آن انتخاب‌هاست.

ب. در سال‌های یادشده، شعر فارسی در حال گذر از فضای مُلتهب پَسامدرن-داداییستی دهه ۱۳۷۰ (ناشی از فروپاشی اتحاد شوروی پیشین، پایان جنگ سرد، و زیستن در جهان بی‌آرمانِ اواخر سده بیستم میلادی) و ورود به شیوه‌روایی و تلقی روماتیک نو در سپیدسرایی بود. علاوه‌براین، نسل جدیدی از غزل‌سرایان با تمایل محدود یا گسترده به زبان و تصویر نو

در حال رشد جلوه می‌کرد. در همان حال، شمار زنان شاعر هم فزونی گرفته بود. علاوه بر این، باید از شاعرانی یاد کرد که در پایتخت نمی‌زیستند، اما با اشتیاق و توان لازم یا کافی آماده مشارکت در سرنوشت شعر ایران بودند. در منتخب حاضر، از همه گروه‌های ادبی و اجتماعی مورد اشاره نمونه‌هایی نقل شده است. چه بسا در لابه لای این منتخب، شاعرانی باشند که نخستین تجربه شعری‌شان در یک تکاپوی گروهی در ویرایش نخست و دوجلدی این مجموعه بازتاب یافته باشد. برخی از این شاعران در دوره بعد به سرودن و انتشار شعر ادامه دادند و برخی نه.

پ. در منتخب تاریخی کنونی، آثاری از ۲۶۸ شاعر انتخاب و گردآوری شده است. سال‌های تولد این شاعران از نیمه نخست دهه ۱۳۰۰ تا نیمه نخست دهه ۱۳۶۰ است. اگر هر دهه را ملاک یک نسل قرار دهیم، شاید بتوان گفت که آثار شش نسل در این منتخب — به استثناء ۵ شاعر که سال تولدشان بر من معلوم نشد — به ترتیب تاریخ تولد، در دسترس قرار گرفته است (البته، فهرست نام شاعران در ابتدای کتاب برحسب الفبای نام خانوادگی آنان آمده است). در سال‌های متأخرتر، شماری از شاعران به دنیای خاموشان پیوستند. این نکته در ذیل نام این شاعران یادآوری شده است. اما از روزآمد کردن کتاب‌شناسی آثار شاعران امتناع کردم. زیرا، علاقه‌مند بودم تا خواننده در قاب تاریخی موردنظر — حدود دهه ۱۳۸۰ — به این شاعران بنگرد و نه پس از آن.

ت. پژوهشگر و ادیب فقید، احسان یارشاطر (۱۲۹۹-۱۳۹۷) در سال ۱۳۸۷ این مجموعه را با بلندنظری خاص خود — که در میان پژوهشگران و ادیبان هم‌نسل او و حتی نسل‌های بعد — بسیار کمیاب است، مطالعه و

مرور کرد. تحلیلی که از این استاد برجسته در آن سال منتشر شد، برای مزید آگاهی خوانندگان، در ابتدای کتاب بازنشر شده است.

ث. امیدوارم گزینه تاریخی پیش رو، که نموداری است از شعرهای منتشرشده در سال‌های آغازین سده بیست و یکم میلادی — بی‌آن‌که به الزام، یکایک آن‌ها در این دوره آفریده شده باشد — مطبوع طبع، محل تأمل یا شایسته دقت نظر شماری از دوستداران شعر، ادب و فرهنگ ایران، و قلمرو زبان فارسی، اعم از شاعر و ادیب و پژوهشگر و مانند آن‌ها قرار گیرد.

ج. در پایان، مایل‌م هم از شاعرانی که در دوره مورد بحث، دفتر شعری منتشر کرده‌اند و آثاری از آنان در منتخب کنونی دیده نمی‌شود، و هم از شاعرانی که نمونه‌هایی از شعرهایشان، بی‌اجازه کتبی یا شفاهی، در این منتخب نقل شده، صمیمانه پوزش خواهی کنم. علاوه‌براین، از آقای مهندس احمد خندان، که با علاقه و دقت، آماده‌سازی و بازنشر «نمونه‌هایی از شعر فارسی در آغاز سده بیست و یکم میلادی» را برعهده گرفت، سپاسگزاری می‌کنم.

کامیار عابدی شال

آذر ۱۳۹۹، تهران

پیش سخن

الف. صاحب این قلم از نیمه دوم دهه ۱۳۶۰ به بعد، به تفحص و تحقیق در شعر معاصر ایران مشغول است. از این رو، اغلب، با پرسش‌هایی از این دست روبه‌رو بوده است که «نظری شما درباره شعر امروز ایران چیست؟» یا «شعر امروز ایران در چه وضعیتی است؟». تردید نیست که پاسخ به پرسش‌هایی از این دست، چندان، آسان نیست. زیرا، با رواج حیرت‌انگیز فناوری چاپ در نیمه دوم سده بیستم میلادی، و نشر الکترونیکی یا مجازی در دهه آغازین سده بعد حجمی بسیار وسیع و غریب از شعر و مجموعه شعر به زبان فارسی پدید آمده است. تصور می‌کنم مطالعه همه این شعرها و مجموعه شعرها، حتی، برای جست‌وجوگرانی که بخش عمده‌ای از وظیفه خود را تحلیل و بررسی شعر این دوره قرار داده‌اند، دشوار بلکه ممتنع به نظر می‌آید.

ب. به لحاظ زمانی، دوره‌ای که در آن به سر می‌بریم، آغاز سده بیست و یکم میلادی یا هزاره سوم میلادی است. از این رو، بی‌مناسبت ندیدم که با انتخاب و تدوین مجموعه‌ای از شعرهای سروده شده یا نشر یافته در این دوره، هم اندکی از کنجکاوای خود را فروشانم و هم زمینه‌ای از پاسخ را برای رسیدن به چشم‌اندازی واقع‌بینانه‌تر از جریان و وضعیت شعر معاصر

در دسترس پرسشگران کنجکاو دیگر قرار دهم. از نظر پیشینه کار خود، باید اشاره کنم که این انتخاب‌ها را نخست، در مجله جهان کتاب (شماره ۱۸۶، مهر ۱۳۸۳ تا شماره ۲۰۰، آذر ۱۳۸۴) آغاز کردم و با آن‌که ناگزیر شدم به سبب نیافتن دفترها یا شعرهایی با حداقل معیارهای زیبایی‌شناختی، کارم را پس از یک سال متوقف کنم، اما پس از مدتی، با صرف وقت بیشتر، کاوش ادبی خود را پی گرفتم. حاصل این کاوش ادبی، که با استثناء آثار شاعران مهاجر، برگزیده‌ای است از شعرهای سروده شده یا نشر یافته در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷، پیش روی شماست.

پ. نخست، باید تأکید ورزم که این مجموعه، تنها مستی از خروار شعر این دوره است و به هیچ‌روی، همه یا بخش عمده‌ای از شعر ایران در دوره مورد نظر را شامل نمی‌شود. محدوده توانایی معنوی و مادی صاحب این قلم، که با علاقه‌ای شخصی، شعر و جریان‌های شعری عصر جدید کشورمان را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد، اجازه نداده است تا یکایک دفترهای نشر یافته در دوره مورد بحث را از نظر بگذراند: در مجموع، باید بگویم که برای رسیدن به منتخب حاضر، حدود ۶۰۰ مجموعه یا دفتر شعر [در هر دو جلد: حدود ۸۰۰ دفتر و مجموعه] را مطالعه کرده‌ام. اما بدبختانه، همچنین، باید بگویم که در هنگام مطالعه این مجموعه‌ها یا دفترها ناگزیر بوده‌ام بخش عمده‌ای از آن‌ها را، به کلی، به کناری نهم. زیرا، به لحاظ زیبایی‌شناسی و ساختار ادبی، با آنچه در شعرهای مورد بحث می‌دیدم، کم‌ترین فصل مشترکی در خود نمی‌یافتم. آیا این کار، از نظر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی ادبی این دوره درخور انتقاد نبود؟ پاسخ من به این پرسش، به ناگزیر، نمی‌تواند مثبت نباشد. از این رو، در مروری دوباره کوشیدم تا برخی از این شعرها را، که دست‌کم بارقه‌هایی از جوهر ادبی یا ادبیت در آن‌ها،

کورسویا نیم‌سویی می‌زند، به مجموعه انتخاب‌های خود راه دهم. در واقع، بهتر است صریح شوم و بگویم که برخی از این نمونه‌ها، تنها، نشانه‌هایی است از «تجربه‌ها» و «تلقی»های گروهی از شاعران و معاصران از «شعر». شاید بخشی از این «تجربه‌ها» و «تلقی»ها کم‌بار یا منقطع باشد. اما این احتمال را هم باید در نظر گرفت که برخی از این شکل‌ها و بیان‌های شعری، ممکن است در گذر زمان، در آثار شاعران موردنظر یا شاعران دیگر به شکل‌ها و بیان‌های شعری درخورتر تکامل و ارتقا یابد. بدین ترتیب، کوشیده‌ام تا گرایش‌های گونه‌گونی از شعر معاصر ایران را در این مجموعه گرد آورم. با این همه، به هیچ‌روی، علاقه ندارم تا روایت خود را از «شعر معاصر ایران در آغاز هزاره سوم میلادی»، «بی‌طرف» بپندارم. زیرا، من هم، مانند خواننده این سطرها، آگاهم که «بی‌طرفی» موضوعی است بسیار نسبی، و «بی‌طرفی مطلق» موضوعی است در حد افسانه.

ت. البته، خواننده حق دارد تا با فراپیش داشتن گزینه حاضر از گزینشگر آن بپرسد که اکنون «نظر شما درباره شعر امروز ایران چیست؟» یا «شعر امروز ایران در چه وضعیتی است؟». همچنان‌که در آغاز این «پیش‌سخن» اشاره شد، پاسخ به این پرسش‌ها آسان نیست. زیرا، من، تنها، بخشی از شعرهای این دوره را مطالعه کرده‌ام. با این همه، براساس همین بخش اندک، چکیده‌ای از رأی و تحلیل خود را می‌گویم: به نظر می‌آید شعر جدید فارسی از گذشته اخیر خود، که در نظام غالب نیمایی تعریف و شناخته می‌شد، گسیخته است و در جست‌وجوی نظام یا نظام‌های جدیدی است. به تبع آن، شعر سنت‌گرای این دوره، هم از گذشته دور و هم از پیشینه اخیر خود دور شده است و با پذیرش برخی از نوآوری‌های شاعران نیمایی و جدید، در جست‌وجوی تعریف‌های نوتری در بازآفرینی چهارچوب‌های کهن است.

درواقع، می‌توان از دوره گذار در شعر فارسی سخن گفت. در این دوره گذار، بازاندیشی در اندوخته‌های متقدم و متأخر، و چشم دوختن به دست‌آورد‌های آینده‌ای دور یا نزدیک بسیار عمده جلوه می‌کند. تردید نیست که شعر امروز از «وظیفه» اجتماعی، که دیروز ایدئولوژیک جهان در چهارچوب‌های سیاسی و اجتماعی برایش رقم می‌زد، فاصله گرفته است. اما به نظر می‌آید که در برزخ وضعیت ناتمام انسان ایرانی، شعر فارسی، خود، نیز به آینه‌ای ناتمام بودن اکتفا ورزیده است. بخشی از این ناتمامی، حاصل جدال سهمگین و بیشتر، پنهانی سنت و تجدد در جامعه ایران است و بخشی دیگر از آن، محصول شتاب زیست و فناوری نوین. از این رو، داشتن پشتوانه فرهنگی لازم، از نظر عده‌ای شرط لازم شعرگویی شمرده می‌شود و از نظر عده‌ای، نوآوری تنها شرط لازم آن است. اما در عمل، چاره‌یابی برای رسیدن به شکل‌های شعری و صورت‌های بیانی سنجیده و مناسب، که هم، دیگر دیدن‌های شاعرانه را تضمین کند و هم، رشته پیوند با مخاطب را نگه دارد، تنها، در بخشی از شعر معاصر دیده می‌شود. البته، باید اشاره کرد که کمیت این بخش، چندان زیاد نیست. هرچند، یکی از دلیل‌های این موضوع را نه در خود شعر و شاعران، که باید در زمینه و موقعیت فرهنگی و اجتماعی جهان تلخ، نابرابر، ناسزاوار، و مهم‌تر از همه، نوامید اواخر سده بیستم میلادی و آغاز سده بعد جست. در این موقعیت و زمینه فرهنگی و اجتماعی، گویی، قلمروی استعاره و تخیل شعری، چندان، کارساز نیست و آنچه رسانایی عمده و اصلی دارد، صراحت نثر است. در واقع، می‌توان گفت که به تدریج، در نزد ایرانیان اولویت آفرینش ادبی در حال انتقال از شعر به نثر است. تا جایی که به نظر می‌آید سیطره نثر، حتی، به ذهن و زبان شاعران نیز رخنه کرده است. به لحاظ عینی هم بخشی درخور توجه از شاعران نوگرا، مرز شعر و نثر را به حداقل ممکن رسانده‌اند.

ث. نقضِ غرض بلکه ناسپاسی خواهد بود که بخواهم تحلیل و رأیم را در این سیر پیش برم. از این رو، اجازه دهید تا انتخاب‌کننده و تدوینگر این مجموعه، قلمش را به کناری نهد و همراه با خوانندگان، خود، نیز به تأمل در عقیده و نظریه نمونه‌وار چند تن از بزرگان ادبی ایران و جهان درباره شعر و شاعران پردازد.

۱. دعوی کنی که شاعرِ دهرم و لیک نیست

در شعرِ تو نه حکمت و نه لذت و نه چم

(شهید بلخی)

۲. سخن بسیار داری، اندکی کن
یکی را صد مکن، صد را یکی کن
سخن کم گوی تا در کار گیرند
که در بسیار، بد، بسیار گیرند

(نظامی گنجه‌ای)

۳. چون تکِ اندیشه به گرمی رسد
تندرویِ چرخ به نرمی رسد
به که سخن دیرپسند آوری
تا سخن از دست بلند آوری
هرچه در این پرده نشانت دهند
گر نپسندی به از آنت دهند

(نظامی گنجه‌ای)

۴. من در شعر، در موردِ یک واژه، تنها به شیء، که مدلولِ آن است، توجه ندارم، بلکه همه معانیِ دیگری را که آن کلمه تداعی می‌کند، در نظر می‌آورم.

(س.ت. کالریج)

۵. هر شعر، تعبیرِ نادرستی از شعرِ قدیم‌تر است.

(هارولد بلوم)

۶. شاعران، اغلب، درباره واقعاتِ اشتباه می‌کنند. آنان، تنها به حقیقت می‌اندیشند.

(ارنست همینگوی)

پیش‌سخن نوزده

۷. امید به زندگی جاودانه را از شاعران بگیرید؛ انقلاب رخ خواهد داد.

(آندره ژید)

۸. شعر رؤیایی نیست که با خواب‌نامه‌ای واحد تعبیر شود. (لئو اسپیژر)

۹. دیگر در شعر، آموزش و وصف بس است. شاعر باید سکه‌ای را از کف

دستی بردارد با در دستی بگذارد. (استفان مالارمه)

۱۰. کلمه در شعر وسیله نیست، هدف است. (ژان پل سارتر)

۱۱. در شعر آزاد، آفرینش دایمی موسیقی الزامی است. (خورخه لویس بورخس)

۱۲. شعر چیزی است ساخته شده از زبان، اوزان، اعتقادات و وسواس‌های

ذهنی یک شاعر و جامعه‌اش. (اوکتاویو پاز)

۱۳. سرگذشت شعر نو نوسان میان وسوسه انقلابی و وسوسه مذهبی است.

(اوکتاویو پاز)

۱۴. شعر ایدئولوژی را باید به نثر واقعیت برگرداند. (ریمون آرون)

۱۵. برای شاعری که می‌خواهد اثری خوب به وجود آورد، هیچ شعری آزاد

نیست. (ت. س. الیوت)

۱۶. شاعر بودن در گذشته، گران‌مایه‌ترین قریحه و استعداد بود و امروز،

بیهوده‌ترین و سبک‌ترین چیزهاست ... علت این امر نه آن است که دنیا دیگر

به کلام شاعر توجه و اعتنا ندارد. علت آن است که خود شاعر، دیگر به

رسالت خدایی‌اش ایمان ندارد. (هنری میلر)

۱۷. از نگفته‌ها از سروده‌ها پُرَم

از اندیشه‌های ناشناخته و

اشعاری که بدان نیندیشیده‌ام

(احمد شاملو)

۱۸. فتح یک قرن به دست یک شعر

(سهراب سپهری)

بیست نمونه‌هایی از شعر فارسی

ج. در پایان «پیش‌سخن» اشاره به چند نکتهٔ دیگر را ضروری می‌دانم: شعرهای این مجموعه، همچنان‌که از نظر خواهد گذشت، جز در چند مورد انگشت‌شمار، از منابع چاپی برگزیده شده است. نام و نشان دقیق این منابع، و البته، کتاب‌شناسی دفترها و مجموعه‌های شاعران، در ذیل هر شعر آمده است. از اینکه نتوانسته‌ام از یک‌یک شاعران گرامی، که جز چند تن، آثارشان براساس سال تولدشان نقل شده است، برای نقل سروده‌هایشان اجازه بگیرم، از آنان پوزش می‌خواهم. از شاعرانی هم که دفترهای شعرشان را ندیده‌ام یا نتوانسته‌ام از آثارشان نمونه‌ای نقل کنم، نیز. البته، این مجموعه را تنها، باید «نمونه‌هایی چند» تلقی کرد و نه بیشتر. استاد ارجمند و صاحب‌نظر پیش‌آهنگ در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی، آقای دکتر ناصر وثوقی، با لطفی که از دیرباز نسبت به این جوینده و قلمزن ادبی دارند، نشر «نمونه‌هایی چند از شعرِ معاصر ایران در آغاز هزارهٔ سوم میلادی» را در شماره‌هایی جداگانه از اندیشه و هنر خویش پذیرفتند. از این‌رو، «پیش‌سخن» را با سپاسگزاری مخصوص از ایشان به پایان می‌برم.

کامیار عابدی شال

هفتم مهر ۱۳۸۶، تهران